

Eläinten terveyden valvonta 2022

438/00.01.02.00.01/2023

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä 12.6.2023

Eläinten terveyden ja lääkitsemisen yksikkö

Hyväksyjä	Sirpa Kiviruusu
Esittelijä	Miia Kauremaa
Lisätietoja	Miia Kauremaa

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	5
2.1	<i>Kansallinen eläintautien valvontajärjestelmä</i>	5
2.1.1	<i>Merkittävimmät todetut eläintautitapaukset 2022</i>	8
2.2	<i>Vuosittaiset eläintautien seuranta- ja valvontaohjelmat</i>	8
2.3	<i>Keinollinen lisääminen</i>	16
2.4	<i>Eläinrokotteiden laadunvalvonta</i>	16
2.5	<i>Laboratoriot</i>	17
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	18
3.1	<i>Todetut puutteet ja niiden yleisyys</i>	18
3.2	<i>Puutteiden analyysi</i>	18
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	19
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	20
5.1	<i>Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen</i>	20
5.2	<i>Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen</i>	21
5.3	<i>Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet</i>	21
6	VALVONNAN RESURSSIT	21
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN VALVONTAAN	22

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Vuonna 2022 Suomen eläintautitilanne oli parempi kuin vuonna 2021, vaikka Ahvenanmaalla todettiin IHN-tartuntaa suurella kiertovesilaitoksella ja korkeapatogeenista lintuinfluenssaa todettiin edelleen useita tapauksia luonnonvaraisissa linnuissa. Lintuinfluenssaa todettiin vähemmän kuin edellisenä vuonna eikä tapauksia todettu lintujen pitopaikoissa. Kyseiset taudit ovat lainsäädännön nojalla vastustettavia. Korkeapatogeeninen lintuinfluenssa on EU:n eläin-terveysäännössä luokiteltu a-luokan eläintaudiksi. Lohikalojen IHN-tauti kuuluu c-luokan tauteihin, josta Suomella oli ennen 2022 tartuntaa virallinen tautivapaus vuoden 2021 epidemian rajoitusvyöhykettä lukuun ottamatta. Erityisesti IHN – taudin hävittäminen vei runsaasti resursseja sekä Ruokavirastossa että Ahvenanmaalla ja vaikutti omalta osaltaan muun valvonnan ja tulostavoitteiden toteutumiseen. Lisäksi Kyyjärvellä, Keski-Suomessa, todettiin hirvieläinten TSE huonokuntoisena lopetetulla hirtillä. Vuonna 2021 Ahvenanmaalla todettua Varroa-punkin tartuntaa ei todettu vuonna 2022. Vesiviljelylaitoksissa, joissa IHN-tartuntaa todettiin vuonna 2021 päästiin käynnistämään toiminta uudelleen vuonna 2022.

Koronapandemia aiheutti haasteita myös vuoden 2022 toiminnalle. SARS-CoV-2 on todettu tarttuvan myös joihinkin eläimiin, ja turkiseläimistä erityisesti minkit ovat virukselle herkkiä. Vuonna 2020 aloitettua turkiseläinten koronaseurantaa sekä varautumista turkiseläintilojen koronatartuntaan jatkettiin, mikä vei resursseja erityisesti alueilla, joissa sijaitsee runsaasti turkistarhoja. Turkistarhojen koronatilanteen jatkuva seuranta on tärkeää, sillä isoissa eläinmäärissä pitkään jatkuvat epidemiat mahdollistavat uusien virusvarianttien syntyminen. Turkiseläimillä ei ole toistaiseksi todettu SARS-CoV-2-tartuntoja Suomessa.

SARS-CoV-2-tartuntaan sairastuneet lemmikit ovat tyypillisesti olleet läheisessä kontaktissa COVID-19-tautiin sairastuneen henkilön kanssa, ja viruksen epäillään tarttuneen ihmisestä lemmikkiin. Vuonna 2022 Suomessa todettiin koiralla SARS-CoV-2-tartunta (omikronvariantti). SARS-CoV-2-viruksen tarttuminen lemmikkieläimiin näyttää olevan hyvin harvinaista eikä lemmikkien tartunnoilla vaikutta olevan merkitystä COVID-19-taudin leviämisessä.

Vaikka vuodessa oli haasteita, siihen sisältyi myös runsaasti onnistumisia ja Suomen koti- ja tuotantoeläinten terveyden tasoa voi edelleen pitää hyvänä. Suomi pysyi vapaana strategisesti tärkeistä naudan tarttuvasta leukoosista, IBR- ja BVD-tartunnoista, sikojen PRRS-taudista ja *Echinococcus multilocularis* -loisesta. Vuonna 2020 Suomi haki EU:sta virallista tautivapautta BVD:n osalta, ja vuonna 2021 toteutetulla tehostetulla lisänäytteenotolla tautivapaus osoitettiin ja virallinen status saatiin vuoden 2022 alussa. Ahvenanmaalla yli 20-vuotta kestänyt VHS-taudin hävitys saatiin myös päätökseen ja koko Suomi sai VHS-vapaan aseman 2022.

Uusia salmonellatapauksia todettiin naudoissa, sioissa ja siipikarjassa 28 tapausta (27 pitopaikassa), joten määrä oli edellisvuotta selvästi pienempi (45 tapausta vuonna 2021). Uusien salmonellatapausten määrä on vaihdellut viime vuosina melko paljon (26 vuonna 2020, 46 vuonna 2019 ja 36 vuonna 2018), mutta keskimäärin tapauksia on esiintynyt aiempaa enemmän, erityisesti naudoilla. Nautojen, sikojen ja siipikarjan salmonellaa vastustetaan lainsäädännön nojalla ja salmonellan esiintyvyys kyseisten eläinlajien pitopaikoissa säilyi tavoitteessa, alle 1 % tasolla. Tapausmäärän lisääntymisen takia taudin torjuntaa on pyritty tehostamaan. Koronapandemia kuitenkin vaikutti suunnitelmiin, sillä esimerkiksi hanke turkiseläinten salmonellariskin selvittämiseksi viivästyi vuosina 2020 ja 2021. Vuoden 2022 aikana turkiseläintarhoilla tehtäviä näytteenottoja pyrittiin kuitenkin jatkamaan, ja toteuttamaan suunnitelman mukaisesti.

Afrikkalaisen sikaruton (*African Swine Fever*, ASF) leviäminen maailmalla ylläpitää taudin uhkaa suomalaiselle sianlihantuotannolle ja vaatii jatkuvia torjuntatoimia. Toimenpiteissä on ainakin toistaiseksi onnistuttu, sillä afrikkalaista sikaruttoa ei ole koskaan todettu Suomessa,

vaikka sitä esiintyy sekä Venäjällä että useassa Euroopan maassa. Koronapandemian hellitetyä ulkomaanmatkailu lisääntyi vuonna 2022 merkittävästi ja siksi viestinnän kohderyhmiin liitettiin jälleen matkailijat. Matkailusta kiinnostuneiden lisäksi ASF-tiedottamista suunnattiin myös sikatuottajille, metsästäjille, luonnossa liikkujille, luonnossa työskenteleville, rahtareille sekä eläinlääkäreille. ASF-riskistä kertovista animaatiovideoista valittiin 3,5 viikon mediakampanjaan matkailijoille suunnattu video, videot luonnossa liikkujille ja metsästäjille sekä lyhyt yleinen ASF-vaarasta tiedottava video. Videoita ajettiin YouTubessa, Facebookissa, Instagramissa ja tunnettujen suomalaisten mediatalojen kanavilla. Kampanjan videot näkyivät suomalaisille verkkokäyttäjille yli 4,7 miljoonaa kertaa ja niitä katsottiin yli 756 000 kertaa. Tautiin varautumisen kehittämistä jatkettiin ja Ruokavirasto muun muassa osallistui Metsästäjäliiton järjestämän ASF-valmiusharjoituksen suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Luonnonvaraisia villisikoja on tutkittu maassamme afrikkalaisen sikaruton varalta jo vuodesta 2010. Näytteitä kuolleista tai metsästetyistä villisioista saatiin vuonna 2022 edellisvuotta vähemmän, yhteensä 898 eläimestä. Tätä selittää se, että myös metsästettyjen villisikojen määrä oli aiempaa pienempi. Suomen Riistakeskuksen mukaan vuonna 2022 metsästettiin 1 066 villisikaa. Luvut täydentävät osaltaan Luonnonvarakeskuksen arviota, jonka mukaan Suomen villisikakannan koko on hieman pienentynyt. Ruokavirastoon saatiin näytteitä yhä erittäin korkeasta osuudesta (84 %) metsästettyjä villisikoja, osuus on jopa hieman kasvanut vuosi vuodelta. Korkea näytemäärä kertoo muun muassa siitä, että metsästäjät on saatu tietoiseksi näytteenotosta ja sen merkityksestä afrikkalaisen sikaruton torjunnassa.

Lintuinfluenssaan varautumista edistettiin tukemalla elinkeinon omaa valmiussuunnittelua ja järjestämällä koulutusta ja luennoimalla elinkeinon järjestämissä koulutustilaisuuksissa.

Viranomaisten sekä erilaisten toimialan järjestöjen välisen yhteistyön arvioitiin toimivan hyvin. Ruokavirasto teki tiivistä yhteistyötä mm. aluehallintovirastojen, ELY-keskusten, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Tullin, Luonnonvarakeskuksen (LUKE), Metsähallituksen ja Suomen Riistakeskuksen, riistanhoitoyhdistysten ja paliskuntien kanssa tärkeimpien eläintautien ja zoonoosien uhkien torjumiseksi.

Eläintautilainsäädännön muutokset huomioitiin eläintautiseurannan suunnittelussa, riskiperusteisuuden kiinnitettiin edelleen huomiota, ja suunnitelmallisuutta pyrittiin kehittämään valvonnan ja tutkimuksen asiantuntijoiden yhteistyöllä. Valvontaa ja toimenpiteitä kohdistettiin vuonna 2022 tehostetusti erityisesti lintuinfluenssan, IHN-taudin, turkiseläinten SARS-CoV-2- tartunnan sekä afrikkalaisen sikaruton torjuntaan.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

2.1 *Kansallinen eläintautien valvontajärjestelmä*

Eläintautivalvontaa tehdään aina eläinlääkärin asiakaskäynnin yhteydessä. Jokainen eläinlääkäri on eläintautilain (76/2021) 20 § nojalla velvollinen ilmoittamaan kunnaneläinlääkärille tai aluehallintovirastolle tiettyjen eläintautien epäilystä tai esiintymisestä alueellaan, joko välittömästi tai kuukausittain. Myös eläimistä vastaava toimija tai muu henkilö, joka osallistuu esimerkiksi eläinten kuljetukseen tai teurastukseen, on velvollinen ilmoittamaan virkaeläinlääkärille eläintautiepäilystä eläintautilain 19 § mukaisesti. Lisäksi tiettyjen eläintautien osalta toteutetaan vuosittaisia taudin esiintymisen seuranta- tai valvontaohjelmia.

Lainsäädännöllä vastustettavien eläintautien epäilytapauksissa valvontaviranomaisen on viivytyksettä tutkittava eläin ja otettava siitä tarvittavat näytteet. Aluehallintoviraston tulee eläintautilain mukaan tehdä päätös siitä, onko kyseessä viranomaisen eläintautiepäily, tällöin

pitopaikalle annetaan tarvittaessa hallintopäätös toimenpiteistä taudin leviämisen estämiseksi. Näytteitä voidaan ottaa myös eläintaudin poissulkemiseksi ilman viranomaisen eläintautiepäilyä. Joissakin tapauksissa voidaan toisaalta eläintauti todeta suoraan laboratoriotutkimuksin, ilman edeltävää kliinistä epäilyvaihetta.

Uuden, mm. eläintautitapausten ja epidemioiden hallintaan kehitetyn ELTE-järjestelmän eläintautien hallinnan osuus on täysimittaisessa käytössä.

Vuonna 2022 virkaeläinlääkärit ovat kirjanneet ELTEen 218 eläintautiepäilyä tai -tapausta. (Vuonna 2021 kirjattiin 79 eläintautiepäilyä tai -tapausta.) Järjestelmään kirjataan sekä pidettyjen eläinten että luonnonvaraisten eläinten eläintautiepäilyt ja -tapaukset. Eläintautiepäily ja todetun eläintaudin leviämisen estämiseksi tehdyt aluehallintoviraston hallintopäätökset (39 kpl) kirjattiin vuonna 2022 ELTE-järjestelmään. Vuonna 2021 hallintopäätöksiä kirjattiin ELTEen 23 kappaletta, tuolloin osa päätöksistä kirjattiin vielä vanhaan ELITE-järjestelmään.

Ruokaviraston Eläinten terveys ja lääkitseminen -yksikköön ilmoitettujen, lainsäädännöllä vastustettavien eläintautien tautiepäilyilmoitusten ja tautitapausten (pois lukien salmonella ja mehiläisten taudit) lukumäärä on esitetty taulukossa 1. Ilmoituksia tehtiin 194 (328 ilmoitusta vuonna 2021, 213 ilmoitusta vuonna 2020 ja 163 ilmoitusta vuonna 2019), ilmoituksista suurin osa oli luonnonvaraisten lintujen lintuinfluenssaepäilyitä (115 ilmoitusta). Ilmoitukset luonnonvaraisten eläinten eläintautiepäilyistä koskivat osassa epäilyistä useaa eläintä. Tuotantoeläimiä koskevia eläintautiepäilyjä raportoitiin 84 pitopaikassa. Taulukossa on eritelty eläinten oireisiin perustuneet epäilyt (kliiniset epäilyt) ja laboratorion ensimmäisissä tutkimustuloksissa syntyneet epäilyt. Edellä mainittujen lisäksi epäilyihin on laskettu myös pitopaikat, jotka on tutkittu tartuntapitopaikan kontaktipitopaikkoina tai rajoitusvyöhykkeellä sijaitsevina pitopaikkoina. Useimmissa tapauksissa eläintaudin esiintyminen voitiin sulkea pois oireilevista tai epäilyksenalaisista eläimistä otettujen näytteiden laboratoriotutkimuksilla. Nautojen, sikojen ja siipikarjan pitopaikoissa todetut salmonellatapaukset on esitetty erikseen taulukossa 2.

Taulukko 1. Lainsäädännöllä vastustettavien eläintautien epäilyjen ja todettujen tapausten lukumäärä, muut kuin salmonella ja mehiläisten taudit.

Eläinlaji	Kaikki epäilyt	Kliinisiin oireisiin perustuva epäily	Laboratoriotulokseen perustuva epäily	Päätökset taudin leviämisen estämiseksi / virallinen eläintautiepäily	Epäilty eläintauti*	Todettu lainsäädännön nojalla vastustettava eläintauti
Naudat	28	24	4	1	Pernarutto, leukoosi, brussella, BVD	ei
Siat	14	4	10	1	ASF / CSF, PRRS, Aujeszkyntauti, pernarutto	ei
Hevoset	2	1	1	0	pernarutto, dourine	ei
Lampaat ja vuohet	0	0	0	0	-	ei
Kalat	4	1	0	4	IHN	1 tapaus

Siipikarja ja tarhatut linnut	30	24	6	1	AI, ND, <i>M. gallisepticum</i> , APV	ei
Lemmikit	23	17	0	0	Rabies, MTBC	ei
Turkiseläimet	8	0	1	1	SARS-CoV2	ei
Muut (villisiika, lepako, kettu, hirvi, ilves, saukko luonnonvaraiset linnut)	85	81	4	0	HPAI, ND, ASF/CSF, AD, rabies, CWD	HPAI, ND, hirvieläinten TSE
Yhteensä	194	152	26	8		1 pitopaikka/24 luonnonvaraisen eläinten tapausta

BVD = Naudan virusripuli (*Bovine viral diarrhoea*)
 CSF = klassinen sikarutto
 ASF = afrikkalainen sikarutto
 PRRS = porcine reproductive and respiratory syndrome
 AD = Aujeszky'n tauti
 HPAI = korkeapatogeeninen lintuinfluenssa
 ND = Newcastlen tauti
 APV = siipikarjan pneumovirustartunta
 CWD, chronic wasting disease, hirvieläinten näivetystauti
 TSE, transmissible spongiform encephalopathy, tarttuva huokoinen aivorapneuma
 MTBC= naudatuberkuloosi (*Mycobacterium tuberculosis complex*)

Aluehallintovirastot toimittavat koosteen eläinlääkäreiltä saamistaan ilmoitettavia eläintauteja koskevista raporteista Ruokavirastoon kuukausittain. Nautojen virusripulia raportoitiin vuonna 2022 vain 11 pitopaikassa, 2021 26 pitopaikassa, vuonna 2020 35 pitopaikassa ja vuonna 2019 vastaava luku oli 67. Virusripulin aiheuttaa nautojen koronavirus (*Bovine Corona Virus*). *Mycoplasma bovis* –tartuntoja naudoilla raportoitiin todetun 14 pitopaikassa, (vuonna 2021 41 pitopaikassa, vuonna 2020 29 pitopaikassa, vuonna 2019 35 pitopaikassa ja 2018 36 pitopaikassa). Kaikkiaan tartuntoja on Ruokaviraston tutkimuksissa todettu noin 350 pitopaikassa vuodesta 2012 lähtien. Lähes kaikissa lypsykarjoissa tartunta on ilmennyt utaretulehduksena ja todettu ensimmäisen kerran maitonäytteestä. Lihanutakasvattamoiden *M. bovis* -tartunnat todettiin hengitystietulehdusnäytteistä.

Lampaiden ja vuohien orf-tartuntoja on viime vuosina raportoitu todetun edellisiä vuosia vähemmän; tautia raportoitiin vuonna 2022 9 pitopaikassa, 2021 10 pitopaikassa, 2020 9 pitopaikassa ja 2019 6 pitopaikassa, vastaavasti 2018 32 pitopaikassa ja 2017 41 pitopaikassa).

Muiden tauti-ilmoitusten osalta luvut olivat samaa suuruusluokkaa kuin aiemmin.

Kuukausi-ilmoitusten toimittamisen toteutumisessa on valitettavasti jatkuvasti puutteita ja osa kunnaneläinlääkäreistä ei edelleenkään lähetä kuukausi-ilmoituksia aluehallintovirastoon, aluehallintoviraston vuosittaisesta ohjauksesta huolimatta. Kaikkiin eläintautien ilmoittamisessa havaittuihin puutteisiin pyritään vaikuttamaan ohjeistuksella ja ilmoittamisprosessia jatkuvasti kehittämällä.

Ruokavirasto laatii eläintautitilanteesta ja eläintautien seurannan tuloksista vuosittaisen Eläintaudit Suomessa –raportin, jossa seurannan tulokset ja eläintautitilanne on kuvattu tätä raporttia yksityiskohtaisemmin. Eläintauteja tutkitaan myös muissa laboratorioissa kuin Ruokavirastossa, joten eläinlääkäreiden ilmoittamien todettujen eläintautitapausten määrät voivat

poiketa Ruokavirastossa todettujen tapausten määrästä. Ilmoitettavien eläintautien esiintymiseen ei liity lakisääteisiä viranomaistoimia pitopaikassa, ellei kyseessä ole ammattimaista eläinten myyntiä, näytteille asettamista tai harrastustoimintaa harjoittava eläinten pitopaikka, jossa on todettu zoonoosi.

2.1.1 Merkittävimmät todetut eläintautitapaukset 2022

Luonnonvaraisissa linnuissa todettiin 24 korkeapatogeenisen lintuinfluenssan taudinpurkausta vuonna 2022, tapauksia oli kuitenkin vähemmän kuin edellisenä vuona. Suomessa ja eri puolilla maailmaa on todettu lintuinfluenssavirusten aiheuttamaa sairautta monissa nisäkäslajeissa viimeisimmän epidemian aikana. Korkeapatogeenista influenssavirusta todettiin vuonna 2022 yhdessä ilveksessä sekä yhdessä saukossa. Myös toista herkästi tarttuvaa, vakavaa virustautia todettiin luonnonvaraisissa linnuissa, kun kesykyhkyissä eli puluissa todettiin korkeapatogeenisen ortoavulavirus-1:n (syn. paramyxovirus-1, PMV-1) aiheuttamia taudinpurkauksia useilla paikkakunnilla. PMV-1 ei ole ihmiselle vaarallinen, mutta siipikarjassa se aiheuttaa lainsäädännön nojalla vastustettavaa Newcastle'n tautia.

Ahvenanmaalla todettiin yksi lohikalojen tarttuvan vertamuodostavan kuoliotaudin eli IHN (*Infectious Haematopoietic Necrosis*) -taudin tartunta kaukana edellisenä vuonna perustusta rajoitusvyöhykkeestä. Tartunta ei levinnyt tämän pitopaikan ulkopuolelle. Virustyyppi oli sama, jota on todettu Tanskassa ja Suomessa vuonna 2021, mutta tartunnan alkuperää ei pystytty saatujen tietojen perusteella varmistamaan. Viruksen tarkempi tyyppitys on edelleen kesken. Tartuntapitopaikan kalat teurastettiin tai lopetettiin, ja pitopaikka pestiin ja desinfioidiin viruksen hävittämiseksi vuoden 2022 aikana.

Kyyjärvellä, Keski-Suomessa todettiin hirvieläimen TSE vanhalla, heikkokuntoisena lopetettulla hirvellä. Kyseessä on vastaava sairaus kuin vuosina 2018 ja 2020 todetuissa tapauksissa. Vastaavia, vanhoja TSE-positiivisia hirviä on löydetty myös Ruotsista ja Norjasta hirvieläinten CWD-seurannan alettua Norjassa 2016 todetun CWD-tartunnan seurauksena. Kyseessä on olemassa olevan tiedon perusteella ennestään tuntematon sairaus, joka ei tartu eläinten välillä.

2.2 Vuosittaiset eläintautien seuranta- ja valvontaohjelmat

Eläintautien seuranta- ja valvontaohjelmia toteutetaan lainsäädäntöön perustuen ja Ruokaviraston vuosittain laatiman erillisen seurantasuunnitelman mukaisesti. Useiden tautien osalta seuranta perustuu EU-lainsäädäntöön joko niin, että ohjelmaa toteutetaan koko EU:n alueella (esimerkiksi lintuinfluenssaseuranta), tai Suomelle myönnetyn erityisaseman, kuten taudista vapaan aseman säilyttämiseksi (esimerkiksi nautojen bruselloosi tai sikojen Aujeszky'n tauti) tai palauttamiseksi (esimerkiksi kalojen VHS- ja IHN- seurantaohjelmat). Lisäksi passiivista eläintautitilanteen seuranta tehdään eläinlääkärien tilakäynneillä ja kuolinsyyn selvitykseen tai muusta syystä Ruokavirastoon lähetettyjen näytteiden tutkimuksilla.

Osa näytteistä pyydetään teurastamoilta, joissa näytteenotosta vastaa viime kädessä Ruokaviraston tarkastuseläinlääkäri, ja osa pyydetään tankkimaitonäytteinä meijereiltä. Silloin kun näytteenotto edellyttää tilakäyntiä, kunnaneläinlääkäri käy ottamassa näytteet. Tällöin aluehallintovirasto (lääkineläinlääkäri) ohjaa ja valvoo näytteenoton toteutumista toimialueellaan, ja ohjaa tarvittaessa näytteenoton muuhun pitopaikkaan tai määrää toisen kunnaneläinlääkäriin suorittamaan näytteenoton. Seurantanäytteitä kerätään myös luonnonvaraisista eläimistä, tällöin metsästäjät ja kalastajat ovat tärkeässä roolissa näytteiden lähettämisessä.

Eläintautiseurannan tulokset julkaistaan vuosittain Eläintaudit Suomessa – vuosiraportissa. Eläintautiseurannan tavoitteet ovat täyttyneet kokonaisuutena hyvin, mukaan lukien eläintautien varhainen havaitseminen ja sen myötä taudintorjuntatoimien viivytyksetön aloittaminen, ja toisaalta tautivapauksien osoittaminen, palauttaminen ja säilyttäminen.

Salmonellavalvonta

Pakollisen salmonellavalvonnan piiriin kuuluvat nautoja sperman keräysasemalle toimittavat pitopaikat, raakamaitoa tuottavat nautojen pitopaikat, toisiin pitopaikkoihin luovutettavaksi tarkoitettuja uudistuseläimiä tuottavat sikojen pitopaikat ja sekä nautojen että sikojen pitopaikat, joissa on sperman keräysaseman toimintaan liittyvä karanteenitila, sekä broilereiden, kanojen ja kalkkunoiden kaikki tuotantoketjun vaiheet. Tavoitteena on pitää salmonellan esiintyvyys näissä pitopaikoissa alle 1 prosentissa ja tässä tavoitteessa pysyttiin.

Vuonna 2022 todettiin uusia nautojen salmonellatapauksia 24 kpl, kaikkiaan 23 pitopaikassa, mikä on samaa luokkaa kuin edellisenä vuotena (25 pitopaikkaa). Nautatiloilla on vuodesta 2018 alkaen todettu salmonellatapauksia aiempaa enemmän, ja tämä kasvanut trendi jatkui siten edelleen vuonna 2022. Tapauksista 12 havaittiin lypsykarjoissa, yhdeksän lihanautakasvattamoissa (kahdeksassa pitopaikassa) ja kolme emolehmäkarjoissa. Nautatiloilla havaituissa uusissa salmonellatapauksissa todettiin kaikkiaan kahdeksaa eri salmonellan serotyyppiä. *Salmonella* Enteritidis oli yleisimmin todettu serotyyppi, ja sitä löytyi 11 eri pitopaikassa. Myös *S. Typhimurium* oli aiempaan tapaan yleinen serotyyppi, ja sitä todettiin 10 pitopaikassa, näistä yhdessä todettiin myös serotyyppiä Enteritidis. Yhdessä vasikkakasvattamossa todettiin vuoden aikana *S. Typhimurium* -tartunta kahdesti, eli tartunta uusi saneerauksen jälkeen. Tämän lisäksi kyseisessä kasvattamossa todettiin myös serotyyppiä Havanna. Salmonellan serotyyppiä Infantis, Kentucky, Konstanz sekä *Salmonella enterica* ssp. *diarizonae* (*S. ssp.* IIIb) todettiin kukin yksittäisissä nautojen pitopaikoissa. Yhdeltä lypsytilalta otetuissa saneerausnäytteissä todettiin vuoden aikana myös kahta erikoisempaa serotyyppiä: *S. Overchie* sekä *S. Onderstepoort*, näistä kumpaakaan ei ole todettu eläintiloilla tai eläimistä otetuissa näytteissä aikaisemmin.

Nautojen salmonellatartunnat todettiin yleisimmin eläintenpitäjien teettämässä omavalvontatutkimuksissa. Lisäksi kuuden pitopaikan tartunnat löydettiin todettujen salmonellatapausten kontaktitiloille tehdyissä viranomaisen näytteenotoissa, joskaan aina kontaktilta ei todettu samaa serotyyppiä kuin alkuperäiseltä tapaukselta. Muutama tapaus todettiin vasikoiden kliinisten oireiden vuoksi lähetetyistä ulostenäytteistä. Lisäksi kahden pitopaikan tartunta löydettiin teurastamon imusolmukelöydöksen takia toteutetussa tilanäytteenotossa, molemmat löydökset olivat serotyyppiä Enteritidis. Teurastamoilla otetuista imusolmukelöydöksistä todettiin vuoden aikana myös serotyypit Nuorikkala ja Manhattan, mutta kumpaakaan näistä ei löydetty pitopaikoista otetuista näytteistä.

Sioilla uusia salmonellatapauksia todettiin vuoden 2022 aikana selvästi vähemmän kuin edellisenä vuotena, vain kahdessa pitopaikassa. Sioilla todetut tapausmäärät ovat vaihdelleet vuosittain runsaasti, sillä vuonna 2021 tartunta todettiin 12:ssa, vuonna 2020 kolmessa ja vuonna 2019 jopa 13 pitopaikassa. Keskimäärin tapausmäärä vaikuttaa kuitenkin viime vuosina hieinan kasvaneen, verrattuna aikaisempaan. Vuoden aikana todetuista uusista tapauksista toinen oli emakkosikalassa todettu *Salmonella* Enteritidis, joka havaittiin elinkeinon omavalvontanäytteessä. Toinen oli lihasikalassa omavalvontanäytteessä todettu *S. Derby*, kyseisessä sikalassa oli todettu samaa serotyyppiä aiemminkin. Samaisesta lihasikalasta lähtöisin olleiden sikojen imusolmukelöydöksissä todettiin kahteen eri otteeseen myös *S. Typhimurium*, mutta viranomaisen pitopaikassa toteuttamassa näytteenotossa ei tämän serotyypin tartuntaa havaittu. Monofaasista *Salmonella* Typhimurium -kantaa todettiin yhdessä emakkosikalassa ja yhdessä lihasikalassa viranomaisen rajoittavien määräysten peruuttamisen vuoksi ottamissa näytteissä; molempien salmonellatartunta oli todettu jo edellisenä vuonna. Kyseisestä emakkosikalasta todettiin saneerausvaiheen näytteistä myös

serotyyppiä Mbandaka, ja tätäkin serotyyppiä on kyseisessä sikalassa todettu myös aiemmin. Serotyyppiä Uganda todettiin lihasikalan saneerausvaiheen näytteissä, tartunta oli todettu sikalassa jo kesällä 2021. Samaista serotyyppiä todettiin myös kyseisestä sikalasta lähtöisin olleen lihasian imusolmukenäytteessä teurastamolla. Lisäksi teurastamolla otetuissa imusolmukenäytteissä todettiin vuoden aikana myös serotyyppiä Montevideo (emakkosikala) ja Typhimurium (emakkosikala ja kaksi eri lihasikalaa), mutta mitään näistä ei todettu eläinten alkuperäpitopaikoissa viranomaisen ottamissa näytteissä.

Salmonellaa todettiin kahdessa siipikarjan pitopaikassa (kuudessa pitopaikassa 2021). Yhdessä pitopaikassa todettiin *S. Typhimurium* kahdessa tuotantopolven broileriparvessa samaan aikaan. Lisäksi *S. Enteritidis* todettiin munintakanoissa yhdessä pienimuotoisen toiminnan pitopaikassa. Emoparvissa tai kalkkunoissa salmonellaa ei todettu vuonna 2022.

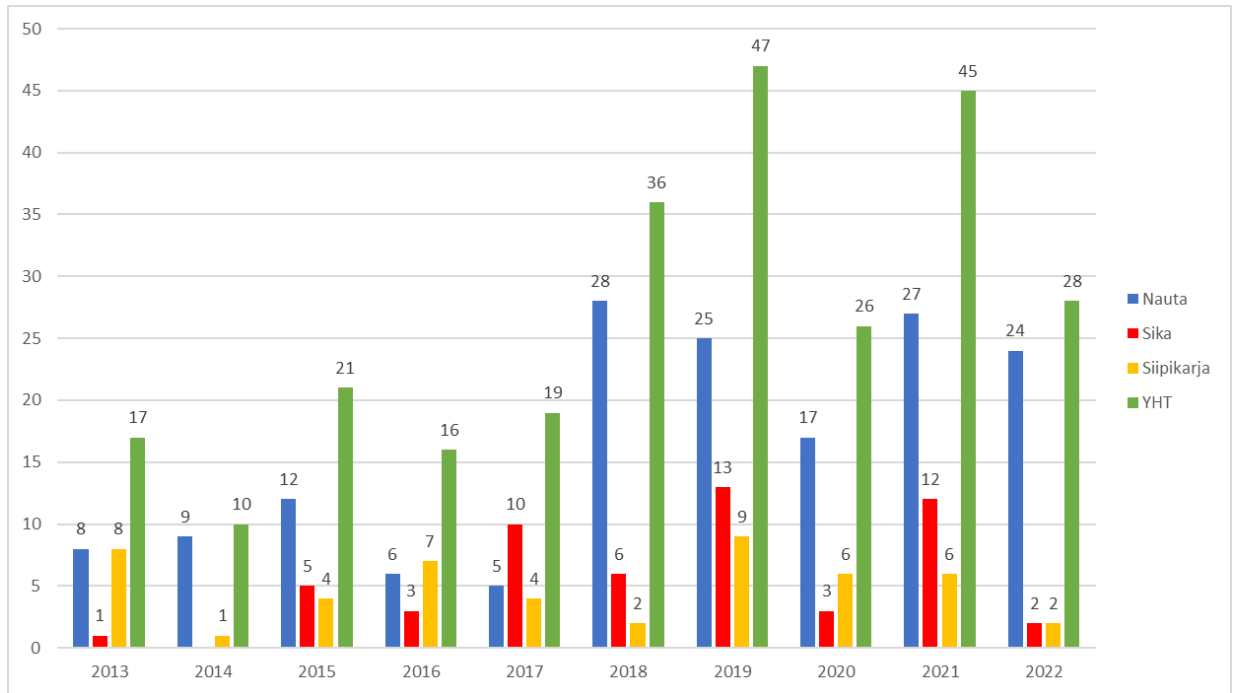
Uusia salmonellatapaauksia todettiin nautoissa, sioissa ja siipikarjassa vuonna 2022 yhteensä 28 tapausta, 27 pitopaikassa. Tapausmäärä oli selvästi edeltävää vuotta (48 tapausta 43 pitopaikassa) pienempi. Salmonellatapausten kokonaismäärä on vaihdellut viime vuosina (2020 yht. 26, 2019 47 kpl ja 2018 36 kpl), mutta vuodesta 2018 alkaen määrässä on havaittu selkeä nousu, erityisesti nautojen osalta. Tätä ennen 2010-luvulla uusia tuotantoeläintilojen salmonellatapaauksia esiintyi vuosittain noin 10-20 kpl. Salmonellaepäilytapauksien viranomaisnäytteenotto tehdään valtion varoin, samoin kuin taudin leviämisen estämiseksi annetun päätöksen kumoamiseen tähtäävä näytteenotto tilan saneeraustoimien jälkeen, tai poikkeuslupan myöntämiseksi eläinten siirtoon. Tarvittavista saneeraustoimista vastaa toimija.

Sikojen salmonellatapaauksissa tuli asetusmuutoksen myötä mahdolliseksi hakea Ruokavirastolta päätöstä sikojen lopettamiseksi, salmonellan hävittämiseksi pitopaikasta. Sikoja on aikaisemminkin lopetettu salmonellan hävittämiseksi pitopaikasta eläinten pitäjän omalla päätöksellä, mutta asetusmuutos mahdollisti sen, että eläinten omistaja voi hakea korvausta Ruokaviraston päätöksen nojalla lopetetuista sioista. Korvausta voidaan myöntää enintään 75 % eläinten käyvästä arvosta. Kaikkiaan vuoden 2022 aikana Ruokavirastoon saapui kuusi hakemusta sikojen lopettamiseksi, neljästä eri pitopaikasta. Näistä kahden salmonellatartunta todettiin vuoden 2022 aikana, kahden muun tartunta oli todettu kesällä 2021. Hakemusten perusteella tehtyjen päätösten nojalla lopetettiin yhteensä vajaat 2900 sikaa, joista reilu puolet oli lihasikoja ja noin kolmannes porsaita, loput emakkoja ja karjuja.

Lainsäädäntömuutos oli valvontaketjua koskeva, resursseja vaativa uusi tehtävä, ja lopetus- ja korvaushakemusten käsittelyn sekä päätösten teon prosessin käynnistäminen ja hiominen työllisti erityisesti Ruokavirastoa loppuvuoden aikana.

Taulukko 2. Lainsäädännöllä vastustettavat uudet salmonellatapaukset nautojen, sikojen ja siipikarjan pitopaikoissa

Eläinlaji	Todettu, kpl (suluissa edellisenä vuonna todetut)	Serotyyppi
Nauta	24 (27)	<i>Salmonella</i> Enteritidis (11), <i>S. Typhimurium</i> (10), <i>S. Havana</i> (1), <i>S. Kentucky</i> (1), <i>S. Infantis</i> (1), <i>S. Konstanz</i> (1), <i>S. enterica</i> ssp. <i>diarizonae</i> (1) Yhdessä pitopaikassa todettiin <i>S. Typhimurium</i> vuoden aikana kahdesti, ja tämän lisäksi myös <i>S. Havana</i>
Sika	2 (12)	<i>S. Derby</i> (1), <i>S. Enteritidis</i> (1)
Siipikarja	2 (6)	<i>S. Enteritidis</i> (1), <i>S. Typhimurium</i> (1)
Yhteensä	28 (45)	

Kuva 1. Nautojen, sikojen ja siipikarjan pitopaikoissa todetut salmonellatartunnat 2013–2022.

Siipikarjan pakollinen salmonellavalvonta

Siipikarjan pakollinen salmonellavalvonta kattaa broilerien, kalkkunoiden ja munintakanojen kaikki ikäpolvet sekä hautomot. Valvonnan piiriin kuuluvia pitopaikkoja on alle 900. Siipikarjan salmonellan viranomaisvalvonnan toteuma vaihteli AVlen raporttien mukaan alueittain seuraavasti: Etelä-Suomi 100 % (48 valvontakäyntiä/suunnitelma 48 valvontakäyntiä), Lounais-Suomi 86 % (385/446 käyntiä), Länsi- ja Sisä-Suomi 88 % (198/224 käyntiä), Itä-Suomi 83 % (20/24 käyntiä), Pohjois-Suomi 66 % (6/9 käyntiä), Lappi 100 % (3/3 käyntiä). Koko maan osalta siipikarjan salmonellan viranomaisvalvonta toteutui osittain, 88 % suunnitellusta (80 % vuonna 2021, 87 % vuonna 2020 ja 91 % vuonna 2019). Toteuma on samaa luokkaa kuin edellisinä vuosina, arviointia vaikeuttaa kuitenkin se, että kunnista ei erinäisistä syistä (sijaiset, kiire, inhimillinen unohdus) johtuen toimiteta kaikkia valvontakäyntien raportteja aluehallintovirastoihin. Vuonna 2022 valvonnan kattavuus on todennäköisesti suurempi, koska osa siipikarjatiheen alueen tarkastuskertomuksista on todennäköisesti jäänyt toimittamatta aluehallintovirastoon, sillä aluehallintovirastossa ei ollut resursseja muistuttaa tarkastuskertomusten lähettämisestä. Manuaalinen toimintatapa on altis virheille raportoinnin eri vaiheissa.

Siipikarjan pakollisen salmonellavalvonnan kokonaiskattavuutta on vaikea arvioida, sillä erityisesti pienet toimijat eivät ole välttämättä viranomaisen tiedossa, ja jäävät täten valvonnan ja arvioinnin ulkopuolelle. Siipikarjalle ei ole olemassa sellaista rekisteriä, josta salmonellavalvontaan kuuluvien siipikarjatilojen perusjoukko olisi luotettavasti saatavilla. Aluehallintovirastoissa onkin pidettävä erillistä omaa kirjanpitoa pitopaikoista valvonnan toteutuman arvioimiseksi. Toteutumattomien tarkastusten osasyynä on edelleen se, että kunnan virkelaikäläkärit odottavat yhteydenottoa toimijan taholta ja jos sellaista ei kuulu, jää käynti mahdollisesti suorittamatta. Toteutumattomien tarkastusten syynä ei ainakaan kaikilla alueilla vaikuttaisi olevan resurssivaje tai se ei ole tullut esille.

Valvotuista kohteista 13:ssä raportoitiin esiintyvän vaatimusten vastaisuuksia, tosin tietoa ei saatu kaikilta aluehallintovirastoilta. Kohteisiin ei kuitenkaan ollut tarvetta kohdistaa hallinnollisia toimia ja havaittuihin puutteisiin reagoitiin neuvonnalla. Vuonna 2021 vaatimuksen vastaisuuksia todettiin 17 valvontakohteessa. Tarkastuspöytäkirjojen perusteella tarkastuksissa ei havaittu suuria tai vakavia puutteita yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Yleisin huomautettava asia oli, että valvovalle viranomaiselle ei ollut ilmoitettu saapuvia tai saapuneita parvia. Salmonellanäytteiden ottamisessa oli esiintynyt myös jonkin verran (pieniä)

viiveitä, puutteita on todettu myös kirjanpidossa ja tautisuojauksessa. Puutteita havaittiin erityisesti pienimuotoisilla toimijoilla.

Lampaiden ja vuohien scrapieseuranta

Seurantaa toteutetaan tutkimalla raatojenkeräilyalueella yli 18 kuukauden ikäiset kuolleet ja lopetetut lampaat ja vuohet scrapien varalta, näytteet otetaan käsittelylaitoksessa Honkajoen alueella. Lisäksi niiden tilojen, jotka sijaitsevat keräilyalueen ulkopuolella ja joissa on vähintään 50 uuhua tai kuttua, tulee lähettää tutkittavaksi vähintään yksi vuoden aikana kuollut tai lopetettu yli 18 kuukauden eläin; vuonna 2022 näytteitä lähetettiin 23 keräilyalueen ulkopuoliselta pitopaikasta eli määrä on pysynyt suunnilleen samana viime vuodet (vuonna 2021 lähetettiin 26 pitopaikasta ja vuonna 2020 27:stä). Toteuma näytteiden lähettämisessä on kuitenkin melko vaatimaton, sillä vain noin neljäsosa tiloista, jotka eläinrekisterin perusteella kuuluvat seurantaan, lähettää vuosittain näytteen. Läänineläinlääkäreitä on pyydetty muistuttamaan tiloja näytteenotosta. Teurastamoissa otetaan lisäksi näytteet kaikista niistä yli 18 kuukauden ikäisistä lampaista ja vuohista, joissa havaitaan merkkejä näivettymisestä tai hermostollisia oireita tai, jotka on hätäteurastettu. Vuonna 2022 klassista tai epätyypillistä scrapieta ei todettu.

Lampaiden ja vuohien maedi-visna- ja CAE-terveysvalvonta

Pienten märehtijöiden lentivirus -seurantaa (lampaan maedi-visna (MV) ja vuohen CAE) toteutetaan vapaaehtoisen terveysvalvonnan avulla. Kuten aiempinakin vuosina, eniten terveysvalvontaan kuuluvia toimijoita oli Länsi- ja Sisä-Suomen alueella, 51. Yhteensä koko maassa terveysvalvontaan kuului vuoden lopussa 157 toimijaa, eli määrä on edellisestä vuodesta pudonnut jälleen jonkin verran (175 toimijaa). Vuonna 2018 terveysvalvontaan kuului vielä 222 toimijaa, joten ohjelmasta on viime vuosina eronnut merkittävä määrä toimijoita. Ahvenanmaan tiedot puuttuvat. Terveysvalvontakäynnit toteutuivat eri aluehallintovirastojen toimialueilla vaihtelevasti, 50–100-prosenttisesti. Koko mannermaan osalta maedi-visna -terveysvalvonnan pitopaikkakäynnit toteutuivat 91 %, eli paremmin kuin viitenä edeltävänä vuonna (82 % vuonna 2021 ja 86 % 2020, 78 % vuonna 2019 ja 77 % 2018). Maedi-visna/CAE-terveysvalvonnan näytteitä tutkittiin vuoden 2022 aikana 55 eri pitopaikasta, yhteensä 3215 näytettä (vuoden 2021 aikana 54 eri tilalta yhteensä 2662 näytettä ja 2020 aikana 55 eri tilalta, yhteensä 2787 näytettä), maedi-visna/CAE-tautia ei todettu.

Afrikkalaisen sikaruton (ASF) vastustaminen

Afrikkalainen sikarutto on vaarallinen sikojen kuumetauti, jota ei ole koskaan todettu Suomessa. Tauti on lähtöisin Afrikasta. Vuodesta 1978 tautia (genotyyppi I) on esiintynyt Italian Sardiassa. Vuonna 2007 tauti (genotyyppi II) levisi Georgiaan, todennäköisesti Afrikasta tulleen laivan ruokajätteen mukana. Sen jälkeen ASF on levinnyt mm. Venäjälle, Ukrainaan ja Valko-Venäjälle. Vuonna 2014 tauti levisi Liettuaan, Latviaan, Puolaan ja Viroon. Tämän jälkeen tautia on todettu myös Moldovassa, Tšekissä, Romaniassa, Unkarissa, Bulgariassa, Belgiassa, Serbiassa, Slovakiassa, Saksassa ja Kreikassa. Tšekki vapautui taudista virallisesti 2019 ja Belgia 2020. Kreikassa vuonna 2020 todettu ASF-tapaus jäi yksittäiseksi eikä maassa ilmennyt uusia tartuntoja. Vuonna 2022 ASF levisi Manner-Italiaan, Pohjois-Makedoniaan ja uudestaan Tšekkiin. Tartuntojen hävittäminen villisioista on osoittautunut vaikeaksi ja tauti on levinnyt niiden mukana uusille alueille ja tuotantosikaloihin. Toinen merkittävä leviämistapa on ihmisten mukana, viruksella saastuneen lihan tai muiden tuotteiden välityksellä. Jatkuvana uhkana on, että tauti leviää Suomeen aiheuttaen vakavia taloudellisia tappioita viennin pysäyttämisen ja taudin saneeraamisen takia.

Vuodesta 2018 alkaen on Ruokavirastossa (ja edeltäjässä Evirassa) pystytty toteuttamaan ASF torjuntaa lisäresurssein. Tautivastustuksen painopistettä on kohdistettu erityisesti tiedottamiseen ja viestintään eri tahoille, elintarvikkeiden sisämarkkinasiirtojen ASF-rajoitusten valvonnan ohjeistukseen, villisikoja koskevaan toimintasuunnitelmaan ja ohjeisiin sekä valmiushar-

joituksiin. Vuoden 2020 valmiusharjoitusten suosituksia edistettiin Ruokavirastossa ja aluehallintovirastoissa (EHO painopiste 2022), vaikka suunniteltuihin tavoitteisiin ei muiden eläintautien epidemioiden takia päästy.

Yhteistyötä ASF-vastustuksessa jatkettiin eri sidosryhmien ja viranomaisten kanssa. Ruokavirasto osallistui Suomen metsästäjäliiton ASF-hankkeen valmiusharjoitukseen ja sen suunnitteluun sekä Suomen Sikayrittäjien ASF-hankkeen järjestämään Villisikamessut-tapahtumaan. Koulutusta ja ohjeita annettiin mm. elintarvikevalvontaviranomaisille, Tullille ja huolitsijoille. Tullin ja Ruokaviraston yhteistyötä rajat ylittävän tavaraliikenteen osalta kehitettiin harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan hankkeessa, jossa Ruokavirasto osallistui Tullin toteuttamiin tehovalvontaiskuihin Helsingin satamassa sisärajan yksityishenkilöiden sian- ja villisian lihaa sisältävien elintarvikkeiden tuonnin valvonnassa (eläintautijaosto ohjeisti valvoja, suunnittelu- ja rikostentorjuntajaosto osallistui fyysisesti). Hankkeesta on tarkemmin Ruokaviraston Elintarviketurvallisuusosaston VASU-raportissa. Viestinnästä lisää kohdassa 5.1.

Luonnonvaraisia villisikoja on tutkittu maassamme afrikkalaisen sikaruton varalta jo vuodesta 2010 alkaen. Näytteitä kuolleista tai metsästetyistä villisioista saatiin vuonna 2022 edellisvuotta vähemmän, yhteensä 912 eläimestä (2021 1 215 näytettä, 2020 937 näytettä). Tutkituista eläimistä 14 oli kuolleena löydettyjä, kolarieläimiä tai sairaana lopetettuja ja 898 metsästettyjä villisikoja. Luonnonvarakeskuksen (Luke) tuottaman arvion mukaan villisikakanan koko oli noin 2 556 yksilöä tammikuussa 2023 (3 100 yksilöä tammikuussa 2022), joten kannan koko oli pienentynyt. Suomen Riistakeskuksen mukaan vuonna 2022 metsästettiin 1 066 villisikaa (2021 1 443 kpl, 2020 1 195 kpl ja 2019 863 kpl). Villisikakantaa metsästetään voimakkaasti ja näytteitä saadaan Ruokavirastoon erittäin korkeasta osuudesta metsästettyjä villisikoja, 84 % vuonna 2022 (83 % vuonna 2021, 78 % vuonna 2020). Osuus maassa metsästetyistä villisioista, joista saadaan näytteet, on kasvanut vuosi vuodelta. Ruokavirasto jatkoi palkkioiden maksua villisikänäytteiden lähettämistä ja kuolleista villisioista ilmoittamisesta. Luonnonvaraisten villisikojen lisäksi afrikkalaisen sikaruton seuranta tehdään jatkuvasti myös kotieläiminä pidettävistä sioista, mukaan lukien tarhatut villisiat.

Sikojen ulkonapitokiellon valvonta

Afrikkalaisen sikaruton vastaisena varotoimena, taudin leviämisen ehkäisemiseksi luonnonvaraisten villisikojen ja kotieläinten välillä, on sikojen ulkonapito kielletty maa- ja metsätalousministeriön asetuksella (404/2021). Ulkonapito on sallittua vain, jos sikojen aitaus on asetuksen vaatimusten mukainen ja ulkonapidosta tehdään etukäteen ilmoitus kunnaneläinlääkärille. Sikojen ulkonapitokiellon valvonnan ohjaus ja toimeenpano vaativat myös vuonna 2022 resursseja sekä aluehallintovirastoilta että kunnan virkaeläinlääkäreiltä. Vuonna 2022 sikojen ulkonapitokiellon valvomiseksi aluehallintovirastot raportoivat tehdyn kuusi tarkastuskäyntiä, niissä vaatimuksenvastaisuuksia esiintyi kolmessa valvontakohteessa ja näihin kaikkiin kohdistettiin hallinnollisia toimia.

Raivotautiseuranta

Raivotaudin eli rabioksen torjunta jatkui edellisvuosien tapaan. Raivotaudin tulo luonnonvaraisten pienpetojen mukana Suomeen pyritään estämään maastoon levitettävillä syöttirokotteilla. Vuonna 2022 syöttirokotteet (180 000 rokotetta) levitettiin lentolevityksenä syys-lokakuussa. Raivotautiepäilyihin liittyvien tutkimusten lisäksi raivotaudin esiintymistä ja syöttirokotteiden kulutusta seurataan tutkimalla metsästettyjä ja kuolleena löytyneitä petoeläimiä jatkuvasti. Näytteitä kerätään pääasiassa Kaakkois-Suomesta ja Pohjois-Karjalasta, missä syöttirokotteita levitetään. Metsästäjien apu eläinnäytteiden keräämisessä on ratkaisevan tärkeää tautiseurannalle. Vuoden 2022 keräyksen osalta jäätin kaus tavoitteesta. Ruokaviraston tavoitteena oli saada 360 eläinnäytettä raivotautisyöttirokotusalueelta. Kettuja ja supikoiria saatiin yhteensä 261, joista 247 eläimestä saatiin aivonäyte rabiestutkimukseen ja 179:sta verinäyte rokotusten onnistumisen seurantaan. Rokotuksen aikaan saamia vasta-aineita todettiin 40 %:lla tutkituista eläimistä. Rokotteissa olevaa merkkiainetta, tetrasykliiniä, todettiin 78 %:lla leukaluonäytteessä. Kaiken

kaikkiaan vuonna 2022 tutkittiin raivotaudin varalta yhteensä 401 eläintä (694 eläintä vuonna 2021, 527 eläintä vuonna 2020, 582 eläintä vuonna 2019 ja 453 eläintä vuonna 2018), näistä kotieläimiä oli 31 ja luonnonvaraisia eläimiä 370. Aggressiivisen käytöksen tai hermosto-oireiden vuoksi tutkittiin 12 eläintä (vuonna 2021 11 eläintä, vuonna 2020 11 eläintä, 2019 23 eläintä ja vuonna 2018 27 eläintä). Laittomasti maahantuotuja eläimiä tutkittiin raivotaudin varalta 14 eläintä (vuonna 2021 2 eläintä, vuonna 2020 8 eläintä, vuonna 2019 58 eläintä ja vuonna 2018 14 eläintä). Raivotaudin varalta tutkittiin 39 lepakkoa. Raivotautia ei todettu.

Hirvieläinten näivetystaudin seuranta

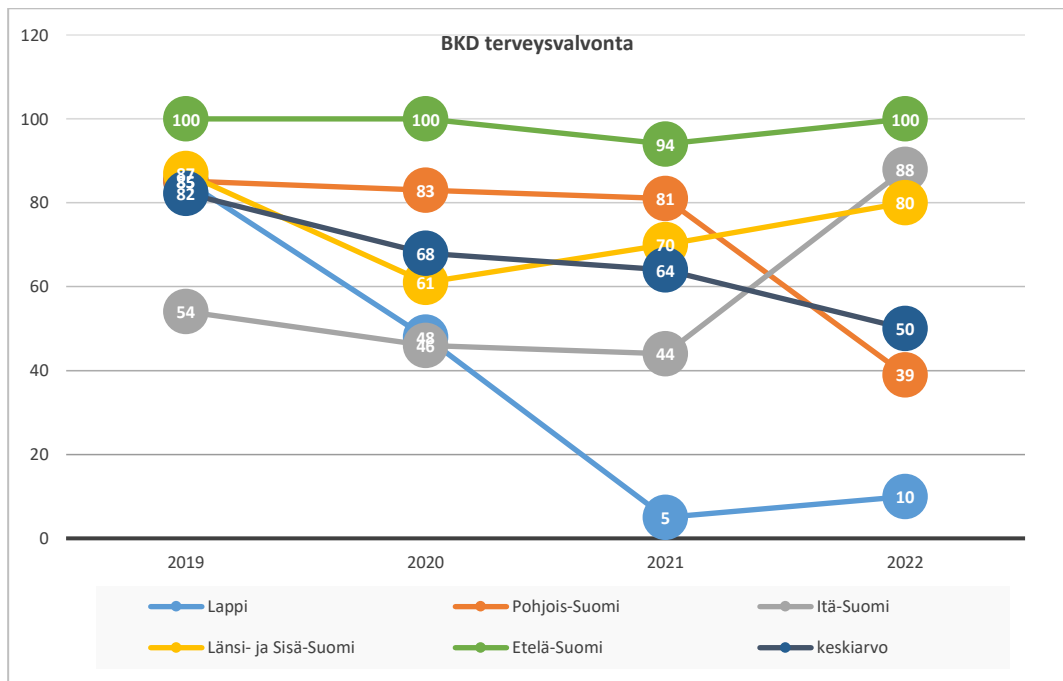
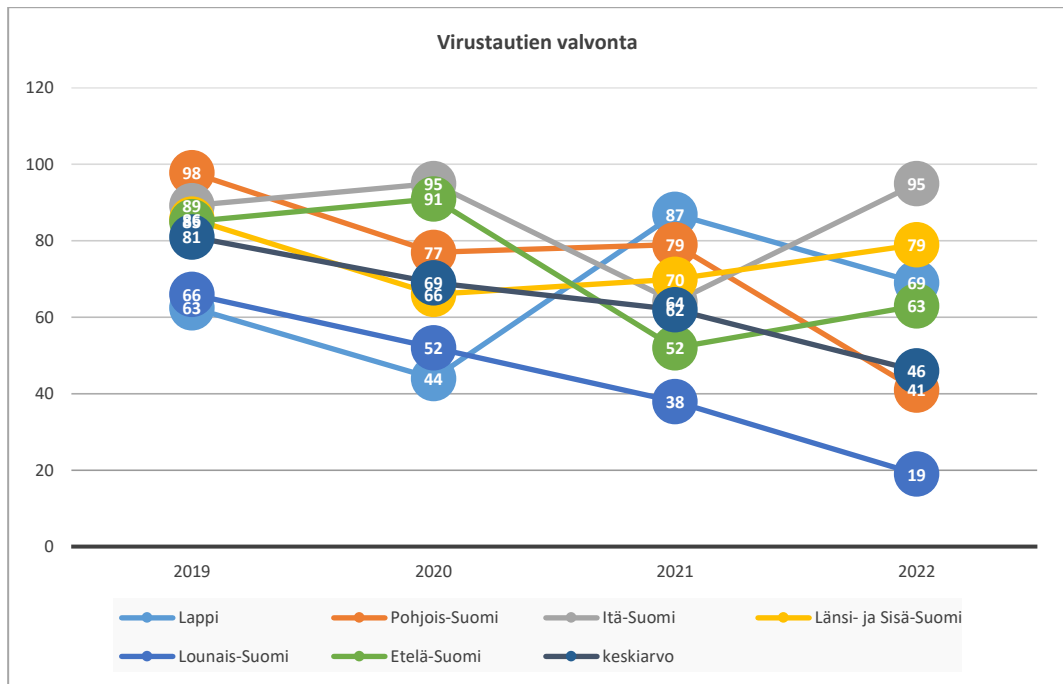
Hirvieläinten näivetystauti (*Chronic Wasting Disease, CWD*) löydettiin ensimmäistä kertaa Euroopassa norjalaisista tunturipeuroista vuonna 2016. Taudin levinneisyyden kartoittamiseksi kuudessa EU-maassa aloitettiin kolmevuotinen seurantaohjelma. Suomessa ensimmäinen hirvieläinten TSE-tapaus todettiin vuonna 2018 Kuhmossa kuolleena löytyneestä hirvestä. Kyseessä ei ollut tyypillinen hirvieläimen näivetystauti, CWD, vaan sen epätyypillinen tautimuoto, jota on tavattu vanhoilla hirvillä myös Norjassa ja Ruotsissa. Toinen TSE-positiivinen tapaus hirvellä todettiin Laukaalla lokakuussa 2020 ja kolmas Kyyjärvellä marraskuussa 2022. EU-seurantaohjelman loputtua seurantaa on jatkettu kansallisena seurantana, jossa näytteenotto kohdennetaan yli 12 kk ikäisiin itsestään kuolleisiin, sairaisiin tai nääntyneisiin hirvieläimiin. Vuonna 2022 tutkittiin yhteensä 199 hirvieläintä TSE-tautien varalta.

Vesiviljelypitopaikkojen valvonta ja eläintautiseuranta

Vesiviljelyeläinten pitopaikat tulee, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta, ilmoittaa vesiviljelyrekisteriin tai niille tulee hakea Ruokaviraston (Ahvenanmaalla maakuntahallituksen) hyväksyntä. Virallista valvontaa ja vesieläinten tautitilanteen säännöllistä riskiperusteista seurantaa tehdään hyväksynnän saaneissa pitopaikoissa. Passiivinen eläintautiseuranta koskee kaikkia vesiviljelyeläimiä. Osa sisävesialueen lohikalaja pitävistä pitopaikoista kuuluu lisäksi vapaaehtoiseen BKD-taudin terveysvalvontaan, johon sisältyy tarkastuksia ja näytteenottoja. Näiden jatkuvien seurantojen lisäksi vuonna 2022 tehtiin tarkastuksia ja näytteenottoja liittyen VHS- ja IHN-tautien hävittämishjelmiin Ahvenanmaalla. Vesieläintautien valvontaa tehtiin myös liittyen eläintautiepäilyihin tai todettuihin lakisääteisesti vastustettavia tauteihin.

Vesiviljelyeläinten pitopaikoissa tehtiin vuonna 2022 118 riskiperusteista valvonta- ja eläintautiseurantakäyntiä (vuonna 2021 177 ja 2020 235 käyntiä). Suunnitelluista tarkastuksista tehtiin alle puolet 46 % ja kokonaisuutena riskiperusteisen valvonta ja seuranta onnistui vuonna 2022 heikosti. Vuonna 2021 onnistumisprosentti oli 62 % ja vuonna 2020 69 %. Kaiken kaikkiaan trendi on selvästi laskeva ja tarkastuksia tehdään vuosi vuodelta heikommin. Tarkastusten toteutumisessa on kuitenkin merkittäviä alueellisia eroja ja vaihtelua vuosien välillä (kuvat 2 ja 3). Itä-Suomessa tarkastustavoite saavutettiin hyvin (95 %). Lapissa, Länsi- ja Sisä-Suomessa sekä Etelä-Suomessa riskiperusteinen valvontatavoite saavutettiin tyydyttävästi. Pohjois-Suomessa ja erityisesti Lounais-Suomessa, joka on tärkeintä ruokakalankasvatusalueettamme, toteutumaprocentti oli heikko (19 %). Aluehallintovirastojen raporteissa syiksi puuttuville tarkastuskäynneille ilmoitettiin resurssipula ja epäselvyydet työnjaossa. On myös mahdollista, ettei kaikista tarkastuskäyneistä saatu tietoa aluehallintovirastoon. Tätä piti todennäköisenä erityisesti Lounasi-Suomessa.

Ahvenanmaan osalta vesiviljelypitopaikkojen riskiperusteinen valvonta ja eläintautiseuranta on vielä 2022 tehty yhdistettynä VHS- ja IHN-tautien hävittämishjelmiin kuuluvaan valvontaan. Vuonna 2022 tehtiin Ahvenanmaalla 37 tarkastuskäyntiä ja 28 näytteenottoa. Vain yksi suunniteltu tarkastuskäynti jäi IHN-kiireiden vuoksi tekemättä. Kalanviljelyn valvonta vie Ahvenanmaalla merkittävän määrän resursseja, koska alueella tuotetaan lähes puolet Suomen ruokalalasta. Valvonta onnistui hyvin.

Kuva 2 ja 3. Virustautivalvonnan ja BKD-terveysvalvonnan tarkastuskäyntien toteuma (%) aluehallintovirastoittain ja toteumien keskiarvo vuosina 2019–2022. Lounais-Suomen alueella ei ole BKD-terveysvalvontaan kuuluvia pitopaikkoja. Ahvenanmaalla valvonta ja seuranta perustuivat vielä vuonna 2022 VHS- ja IHN-tautien hävittämishjelmiin.

Ahvenanmaalla on ollut lohikalojen VHS-taudin rajoitusalue 2000-luvun alusta lähtien. VHS-virusta on löydetty Ahvenanmaalta edellisen kerran vuonna 2012. Virallinen taudin hävitysohjelma hyväksyttiin vuonna 2014 ja taudin hävittämistoimet saatiin läpivietyä alkuvuodesta 2020. VHS-vapauteen tähtäävä, kaksivuotinen seurantaohjelma saatiin päätökseen 2022 ja Ahvenanmaa ja siten koko Suomi saavutti VHS-vapaan aseman.

Ahvenanmaalla vuonna 2021 todetun IHN-taudin epidemian vuoksi perustetulla rajoitusvyöhykkeellä aloitettiin virallisen hävittämishjelman mukainen seuranta keväällä 2022. Vuoden 2022 näytteissä ei todettu IHN-virusta. Ohjelman mukaisia tarkastuksia jatketaan kahden

vuoden ajan. Vuonna 2022 toisaalla Ahvenanmaalla todetun IHN-taudinpurkauksen IHN-vapaan aseman palauttamiseen tähtäävä seuranta tarkastuksineen ja näytteenottoineen alkaa tällä uudella vyöhykkeellä keväällä 2023.

BKD-terveysvalvonnan tarkastuskäyntejä tehtiin vuonna 2022 67 kpl (vuonna 2021 108 ja 2020 125 käyntiä). Tarkastuksia on mahdollisuuksien mukaan yhdistetty samoille käyntikerroille riskiperusteisen valvonnan ja eläintautien seurannan tarkastusten kanssa. Kokonaisuudessaan BKD-terveysvalvonta toteutui vuonna 2021 heikosti; vain puolet suunnitelluista tarkastuksista saatiin tehtyä. Vuonna 2021 onnistumisprosentti oli 64 % ja vuonna 2020 68 %. Myös BKD-taudin valvonta on onnistunut viime vuosina vuosi vuodelta huonommin ja alueellinen vaihtelu on suurta (Kuva 4). Etelä-Suomen alueella saatiin tehdyksi kaikki tarkastukset ja valvonta onnistui suhteellisen hyvin myös Länsi- ja Sisä-Suomen sekä Itä-Suomen alueella. Pohjois-Suomessa onnistumisprosentti oli 39 ja Lapissa vain kymmenesosa valvonnasta toteutui. Vastuu BKD-valvonnan toteutumisesta on toimijoilla ja läänineläinlääkäreiden tulee laskea terveysluokitusta, jos valvonta ei toteudu terveysvalvonnan ehtojen mukaisesti.

Mehiläistautien seuranta

Mehiläistautien osalta esikotelomätää (*Paenibacillus larvae*) seurataan passiivisella seurannalla tarhaajien lähettämien omavalvontanäytteiden perusteella. Esikotelomätää on paljon erityisesti Länsi- ja Etelä-Suomessa. Ahvenanmaalla on riskiperusteinen seurantaohjelma Varroa destructor -punkista vapaan aseman säilyttämiseksi.

Vuonna 2022 esikotelomätätutkimukseen lähetettiin 1281 hunajanäytettä 217 tarhaajalta. Vuoden 2022 näytteistä 6,6 %:ssa (tarhaajista 9,2 %:lla) todettiin *P. larvae*. Kliinistä esikotelomätää ei todettu lainkaan. Aiempiin vuosiin verrattuna positiivisten näytteiden osuus on pysynyt matalana. Näytteistä on vuosina 2012–2021 ollut positiivisia 4–29 %.

Vuonna 2022 Ahvenanmaan 63 tarhalla tutkituissa 343 näytteessä ei todettu varroapunkkia. Vuonna 2021 todettujen tartuntojen vuoksi perustetulla rajoitusvyöhykkeellä Brändön kunnassa ei tällä hetkellä ole lainkaan mehiläispesä ja varroasta vapaa asema pyritään palauttamaan koko Ahvenanmaan alueelle.

Turkiseläinten SARS-CoV-2- seuranta

Vuonna 2022 koronaseuranta (SARS-CoV-2) toteutettiin kaikilla minkki- ja supikoiratarhoilla. Seurannassa tarhaajat lähettivät tarhaltaan viisi kuollutta tai sairauden takia lopetettua eläintä joka toinen viikko tutkivaksi Ruokavirastoon. Jos näytteitä ei ollut tarpeeksi, kunnaneläinlääkäri tarkastuskäynnillä otettiin tarvittavat näytteet elävistä eläimistä. Näytteet tutkittiin SARS-CoV-2-tartunnan varalta. Yhdelläkään tarhalla ei todettu koronartartuntaa (SARS-CoV-2). Vuonna 2022 koronaseurantanäytteitä tutkittiin 187 tarhalla yhteensä 9 596. Tarhattavien minkkien ja supikoirien seurannan valvonta ja valvonnan ohjaus vei runsaasti resursseja koko valvontaketjulta. Erityisesti niille aluehallintovirastojen toimialueille, joihin turkistuotanto on painottunut, seuranta ja mahdollisiin tautitapauksiin varautuminen aiheutti paljon lisätehtäviä.

2.3 Keinollinen lisääminen

Eläinten keinolliseen lisäämiseen liittyviä valvontakäyntejä tehtiin 26. Vuodelle 2022 oli suunniteltu 41 valvontakäyntiä, joten valvonta ei toteutunut sataprocenttisesti. Toteutuneita valvontakäyntejä oli vähemmänkuin edellisenä vuonna.

2.4 Eläinrokotteiden laadunvalvonta

Ruokavirasto toimi Suomessa eläinrokotteiden virallisena laadunvalvontalaboratoriona (OMCL, Official Medicines Control Laboratory). Ruokavirasto tarkistaa kaikkien maahantuotujen rokote-erien analyysidokumentaatiot ja vapauttaa kaikki Suomessa eläimille

käyttävät rokote-erät myyntiin. Rokote-eriä tutkitaan satunnaisesti tai epäiltäessä esimerkiksi rokotteen turvallisuutta, tehoa tai laatua. Jos jokin toinen OMCL on jo sertifiointunut rokote-erän, Suomi tunnustaa sertifiointin. Muussa tapauksessa Ruokavirastolta pyydetään sertifiointia (ns. OBPR-menettely, Official Batch Protocol Review).

Vuonna 2022 Ruokavirastossa vapautettiin yhteensä 347 eläinrokote-erää, joista 145 rokote-erää sertifiointiin, 162 muussa OMCL:ssä tehtyä sertifikaattia tunnustettiin ja 40 erää vapautettiin kansallisesti. Kansallisesti on vapautettu erityisluvullisia valmisteita tai muita erityistapauksia.

Ruokavirasto tutki yhteensä 18 markkinoilla olevaa rokote-erää: 17 nautarokote-erää ja yhden rabiessyöttörokote-erän. Siipikarjarokotteita ei tutkittu vuonna 2022, mutta vuoden 2022 näytteeksi tulleet rokote-erät tutkitaan vuoden 2023 aikana. Kaikki tutkitut rokote-erät täyttivät vaatimukset.

2.5

Laboratoriot

Eläinterveyttä koskevien säädösten mukaisen viranomaisvalvonnan ja muiden viranomaistoi-
mien yhteydessä otettuja näytteitä luetteloitujen eläintautien sekä muiden torjuttavien ja val-
vottavien eläintautien varalta voidaan tutkia kansallisessa vertailulaboratoriossa tai Ruokavi-
raston nimeämässä virallisessa eläinterveyslaboratoriossa. Vuonna 2022 virallisia eläinter-
veyslaboratorioita oli 14, kaikilla nimeäminen koski valvottavaksi eläintaudiksi luokiteltavaa
salmonellaa. Virallisten eläintautilaboratorioiden lukumäärä on pienempi kuin vuonna 2021,
sillä teurastamoiden laboratorioilta ja muilta elinkeinon omistamilta laboratorioilta poistettiin
vuonna 2022 oikeus tutkia viranomaisen ottamia näytteitä ja laboratoriot nimettiin eläintau-
tilain mukaisiksi omaavaltalaboratorioiksi (5 laboratoriota). Muutos perustui EU:n yleisen
valvonta-asetuksen (EU 2017/625) virallisia laboratorioita koskeviin puolueettomuusvaati-
muksiin. Omaavaltalaboratorioissa voidaan tutkia muita kuin viralliseen valvontaan tai mui-
hin virallisiin toimiin liittyviä näytteitä a–c-luokan taudin tai muun torjuttavan tai valvottavan
eläintaudin varalta, mm. salmonellavalvontaohjelmaan kuuluvia toimijoiden ottamia näytteitä
pitopaikoista.

Muita kuin viralliseen valvontaan tai muihin virallisiin toimiin liittyviä näytteitä d- tai e-luok-
kaan tai muuksi ilmoitettavaksi eläintaudiksi luokitellun eläintaudin varalta voidaan tutkia kan-
sallisessa vertailulaboratoriossa, virallisessa eläinterveyslaboratoriossa tai laboratoriossa, joka
on tehnyt Ruokavirastoon ilmoituksen toiminnasta. Vuonna 2022 ilmoituksen tehneitä labo-
ratorioita oli 8 ja näissä oli valmius tutkia yli 40 muuksi ilmoitettavaksi eläintaudiksi luokiteltua
eläintautia. Myös useat viralliset eläinterveyslaboratoriot tutkivat muita ilmoitettavia eläin-
tauteja kuten salmonellaa ja trikiiniä.

Ruokaviraston lupa vakavampien eläintautien (a–c-luokan taudit ja muut torjuttavat eläintau-
dit) aiheuttajamikrobien ja -loisten käsittelyyn tieteellisen tutkimuksen oli vuonna 2022 kah-
della yliopistolaboratoriolla. Näissä laboratorioissa käsiteltiin mm. IHN-taudin, Newcastlel-
taudin, Rabioksen ja lintuinfluenssan aiheuttajamikrobeja.

Ruokavirasto auditoi virallisia laboratorioita EU:n valvonta-asetuksen (2017/625) 39 artiklan
mukaisesti seuraamalla laboratorioiden akkreditoinnin voimassaoloa ja pätevyysaluetta, ver-
tailumittauksiin osallistumista ja ilmoitusvelvollisuuden toteutumista sekä järjestämällä trikii-
nivertailututkimuksen. Korjaaviin toimenpiteisiin johtaneita poikkeamia todettiin yksi (trikii-
nilaboratoriolle hylätty tulos vertailututkimuksessa). Lisäksi eläintauteja tutkiville laboratorii-
oille annettiin yksittäisiä huomautuksia puuttuvista lakisääteisistä salmonellailmoituksista.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

Toimijoiden lainkuuliaisuutta mitataan kaiken eläintauteihin liittyvän valvonnan yhteydessä, esim. lintujen sisälläpidon valvonnan yhteydessä, pakolliseen tai vapaaehtoiseen terveysvalvontaan tai sikojen ulkonapitokiellon valvontaan liittyvillä virkaeläinlääkäriin käynneillä tehtyjen havaintojen kautta. Lisäksi eläintautiepäilyjen ja todettujen eläintautitapausten selvitystyöhön liittyy toimijan lainkuuliaisuuden arviointi.

3.1 *Todetut puutteet ja niiden yleisyys*

Eläinten terveyden ohjauksen ja valvonnan raportoitiin toteutuneen pääsääntöisesti suunnitelman mukaan, tosin eri valvontojen toteutumisessa oli vaihtelua, vaihtelua oli myös eri aluehallintovirastojen toimialueiden välillä. Ahvenanmaan tietoja oli vain rajatusti saatavilla.

Eläintautiepäilyt ja -tapaukset pyritään aina priorisoimaan, eikä eläinlääkärien toiminnassa niihin liittyen havaittu puutteita. Useamman samanaikaisen eläintautiepäilyn tai -tapauksen tai epidemian hoito aiheuttaa kuitenkin resurssihaasteita ja saattaa kuormittaa yksittäisiä alueita merkittävästi. Erityisesti, jos alueella on jo lähtökohtaisesti (syystä tai toisesta) aliresursointia tai alueella on runsaasti sellaista eläintenpitoa, johon kohdistuu erityistä seurantaa. Riittävien resurssien varmistaminen olisi ensiarvoisen tärkeää, sillä nopea ja tehokas toiminta edesauttaa merkittävästi hyvän eläintautitilanteen säilymistä, ja jos eläintautia todetaan, normaalitilanteeseen palaamista.

Valvonnassa ei havaittu toimijoiden laiminlyöntejä eläintautien ilmoittamisessa. Pääsääntöisesti terveysvalvontaan liittyvä viranomaisvalvonta toteutui kohtalaisen hyvin, vaikka resurssien vähyyks vaikeuttivat tarkastusten toteuttamista tai tietojen kokoamista joillakin alueilla.

Tullin kanssa yhteistyönä toteutetuissa lihatuotteiden tehovalvonnoissa (11.–12.9. ja 18.–19.9.2022) havaittiin, että maahan tuotiin yksityistuonteina sellaista sian- ja villisianlihaa tai lihavalmisteita, joita ei afrikkalaisen sikaruton ehkäisemiseksi annettujen rajoitusten perusteella saa tuoda Suomeen. Tehovalvontaan osallistuivat merkittävässä roolissa Tullin ruokakoirat, jotka tunnistavat liha- ja maitotuotteet. Tulli takavarikoi tehovalvontapäivien aikana 80 kg lihaa, joka oli peräisin Baltian maista ja jonka jäljitettävyydessä oli puutteita. Tulli otti tuotteet haltuun afrikkalaisen sikaruton (ASF) leviämisen ehkäisemiseksi annetun lainsäädännön nojalla ja tuotteet hävitettiin. Yhteistyöhankkeesta Tullin kanssa on tarkemmin Ruokaviraston Elintarviketurvallisuusosaston VASU-raportissa. Ruokaviraston Eläintautijaosto on ohjeistanut Tullia eläinterveys säännösten alaisten säädösten vaatimuksista.

3.2 *Puutteiden analyysi*

Säännöstenvastaisuuksien voidaan katsoa olevan yksittäisiä eivätkä ne ole vaarantaneet Suomen yleisellä tasolla hyvää eläintautitilannetta tai aiheuttaneet vaaraa ihmisille. Säännösten vastaiset eläinten ja eläinperäisten elintarvikkeiden EU:n sisämarkkinasiirrot ja maahantuonnit muodostavat kuitenkin riskin Suomen eläintautitilanteen säilymiselle. Havaitut puutteet koskivat lähinnä lemmikkieläimiä ja hevosia sekä eläinperäisten elintarvikkeiden yksityistä tuontia. Eläinten maahantuonnin valvonta on esitetty sisämarkkinakaupan ja eläinlääkinnällisen rajavalvonnan raporteissa. Eläinperäisten elintarvikkeiden sisämarkkinavalvontaa on esitetty elintarviketurvallisuusosaston ja suunnittelu- ja rikostentorjuntajaoston raporteissa.

Valvonnan toteumassa oli runsaasti alueellisia eroja, valvonnan heikompi toteutuminen johtui yleisimmin resurssivajeesta. Työmäärää kasvattivat eläintautiepidemiat, yksittäiset eläintautitapaukset (lähinnä salmonella) sekä alueelle painottuneet uudet työtehtävät (turkiseläinten

koronaseuranta) ja uuden lainsäädännön ohjaus ja toimeenpano. Koronapandemian vaikutukset ja henkilöstön vaihtuvuus sekä esim. epäselvyydet valvontayksikön työnjaossa vakituisten ollessa virkavapailta tai irtisanoutuessa ovat vaikuttaneet resursseja vähentävästi tai niiden käyttöä heikentäen. Ruokaviraston tai aluehallintoviraston suoran ohjauksen on havaittu parantaneen valvonnan toteutumista. Resurssivaje on kuitenkin aiheuttanut viivästyksiä ohjeiden teossa ja päivittämisessä ja vähentänyt suoraa ohjausta (esim. tarkastuskertomusten tai raporttien pyytäminen erikseen tai puuttuvista tarkastuksista muistuttaminen vuoden aikana). Eläinten terveyden valvonnan arvioitiin kokonaisuudessaan, resurssivajeesta huolimatta, toteutuneen varsin hyvin, ja vaje on realisoitunut pääsääntöisesti muilla valvonta-alueilla.

Puutteiden esiintyminen

Puutteita esiintyi aiempien vuosien tapaan yksittäisinä, eikä niiden määrässä ole havaittu merkittäviä muutoksia. Puutteita esiintyi jokaisen aluehallintoviraston alueella. Esimerkkinä siipikarjan pakollisessa salmonellavalvonnassa havaitut puutteet; toimijan laiminlyönti ilmoittaa saapunut siipikarjaparvi valvovalle eläinlääkärille tai puutteet ja viiveet näytteenotossa.

Eläintautiepäilyihin ja -tapauksiin liittyvien rikkomusten pienen määrän selittää osaltaan eläin-terveysviranomaisen toimijoihin kohdistama suora ohjaus ja neuvonta, sekä osaltaan tehokas valvonta eläintautitapauksissa. Eläintautien esiintymisen aiheuttamat tappiot vaikuttavat yleensä myös suoraan tuottajien toimeentuloon, joten tuottajilla on hyvä oma motivaatio noudattaa lainsäädäntöä. Suomen yleisesti hyvä eläintautitilanne toisaalta vähentää tautipainetta tuotantotiloilla, mutta toisaalta voi saada toimijat aliarvioimaan puutteisiin liittyviä riskejä.

Puutteista aiheutuvat riskit

Säännöstenvastaisuuksista ei aiheutunut vaaraa ihmisten tai eläinten terveydelle, sillä kyseessä olivat lähinnä yksittäiseen yhteen tilaan tai toimijaan liittyvät vähäiset puutteet ja esimerkiksi siipikarjan salmonellavalvonnassa puutteita vaikutti esiintyvän eniten pienimuotoisilla toimijoilla.

Havaittujen eläintautitapausten ei todettu johtuneen tuotantotiloilla tapahtuneista säännöstenvastaisuuksista. Eläintautiepäilyt ja -tapaukset hoidettiin tehokkaasti, mikä osaltaan esti eläintauteihin liittyvien riskien toteutumisen.

Puutteiden syyt

Havaittujen säännöstenvastaisuuksien arvioitiin johtuvan yleisimmin yksittäisten toimijoiden tietämättömyydestä ja ammattitaidon puutteesta, sillä puutteita havaittiin erityisesti pienimuotoisilla toimijoilla. Toimijoita koskevan lainsäädännön todettiin kokonaisuudessaan muuttuneen mutkikkaammiksi ja osin vaikeasti tulkittavaksi. Toimijoihin todettiin kohdistuvan eniten enemmän lainsäädännön velvoitteita, mikä lisää todennäköisyyttä, että joitakin vaatimuksia ei muisteta, ymmärretä tai muusta syystä rikotaan. Vaikka lainsäädännöstä ja sen muutoksista tiedotetaan toimijoita, heidän on osin vaikea hallita kaikkia toimintaansa koskevia vaatimuksia. Joissain tapauksissa taloudelliset tai terveydelliset ongelmat ovat johtaneet puutteisiin toiminnassa.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

Aluehallintovirastot raporttien mukaan valvontayksiköihin tehtiin 11 arviointi- ja ohjauskäyntiä, käyntien kokonaisuus ei kuitenkaan ole tiedossa, sillä kaikkien AVIen tietoja ei ole saatavilla. Ruokavirastosta ei tehty eläinten terveyden valvonnan arviointi- ja ohjauskäyntejä.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Ruokavirasto järjesti aluehallintovirastojen läänineläinlääkäreille koulutusta kahtena koulutuspäivänä vuoden aikana, koulutuksissa käsiteltiin vakiintuneeseen tapaan ajankohtaisia eläintauteihin ja eläintautilainsäädäntöön liittyviä asioita. Ruokavirasto järjesti vuosittaisen Valmiuspäivän valmiuseläinlääkärien kouluttamiseksi sekä Ajankohtaista eläintaudeista ja eläinten lääkitsemisestä – teemapäivän kaikkien eläinlääkärien kouluttamiseksi eläintautitilannetta ja eläintautien seuranta- ja valvontaa koskevien vaatimusten tuntemuksen varmistamiseksi. Eläinlääketieteen opiskelijoita 3. sekä 5. ja 6. vuosikurssilla koulutettiin eläintautilainsäädännön ja eläintautivalvonnan tuntemuksen varmistamiseksi. Kuntien elintarvikevalvontaviranomaisia, tarkastuseläinlääkäreitä ja AVEja koulutettiin eläinperäisten elintarvikkeiden sisämarkkinasiirtojen valvonnasta ASF-torjunnan näkökulmasta yhteistyössä mikrobiologisen elintarviketurvallisuuden yksikön kanssa. Lisäksi Ruokaviraston asiantuntijat osallistui- vat muiden tahojen järjestämiin koulutuksiin mm. eläintenpitäjien ja metsästäjien koulutta- miseksi. Koronapandemian jälkeen koulutukset järjestettiin hybridimuotoisina, niihin osallis- tuttiin kuitenkin pääasiassa etäyhteyksillä.

Aluehallintovirastot kouluttivat kunnaneläinlääkäreitä eläinten terveyteen liittyen yhteensä 11,5 päivänä. Arviointi- ja ohjauskäyntejä tehtiin valvontayksiköihin yhteensä 11. Arviointi- ja ohjauskäynneillä tehtyjä havaintoja hyödynnettiin koulutuksen suuntaamisessa ja sisällössä. Aluehallintovirastot raportoivat pitäneensä yhteensä 28 luentoa toimijoille liittyen eläinten terveyteen ja hyvinvointiin. Tiedot perustuvat aluehallintovirastot raportteihin, kaikkia rap- portteja ei kuitenkaan saatu tämän raportin määräajan puitteissa.

Uusia ja uuden lainsäädännön pohjalta päivitettyjä päätöspohjia, ohjeita ja lomakkeilta val- misteltiin Ruokavirastossa, mutta koska eläintautitapaukset veivät resursseja, kaikkea suun- nitelluista tehtävistä ei saatu toteutettua.

Toimijoiden ja kansalaisten säädösten tuntemusta ja tietämystä eläintaudeista pyrittiin var- mistamaan myös tuottajakirjeillä, lehtiartikkeleilla, kotisivujen ja muulla verkkoviestinnällä, si- dosryhmätapaamisilla ja mm. esittelemällä asiaa eri messuilla.

Koulutus- ja tiedotustarve korostuu erityisesti vakavimpien eläintautien (afrikkalainen sika- rutto, ASF, ja korkeapatogeeninen lintuinfluenssa, AI) torjunnassa. ASF:n ehkäisy- ja valvonta- toimenpiteisiin liittyvä kohdennettu tiedotuskampanja jatkui Suomessa. Vuonna 2011 tehty ja vuonna 2017 päivitetty riskiprofiili (Afrikkalaisen sikaruton mahdollisia maahantuloreittejä - riskiprofiili, Eviran julkaisuja 4/2011) afrikkalaisen sikaruton maahantuloreiteistä toimi myös vuonna 2022 ohjenuorana viestinnälle. Merkittävä rooli taudin leviämässä ovat ihmisten tau- timaista mukanaan tuomien sian- ja villisianlihaelintarvikkeiden jätteet ja matkaeväiden täh- teet niiden mahdollisesti joutuessa villisikojen tai kotisikojen saataville.

Tiedotuskampanjassa käytettiin monia kanavia, kuten kohdennettua videokampanjaa erityi- sesti ulkomaanmatkaa suunnitteleville ihmisille, banneri- ja printtimainontaa luonnossa vael- taville ja retkeileville tai luonnossa työskenteleville ihmisille, kuten metsätyöntekijöille. Vies- tinnässä käytettiin maksullisia mainoksia eri aihealueiden harrastus- tai ammattilehdissä ja nii- den verkkoversioissa. Viron ja Suomen välillä matkustavia tavoiteltiin koko vuoden ajan Baltic Guide -lehdessä ja verkkomediassa, muina medioina esim. Suomen Luonto-, Latu ja Polku-, Luonnon Varassa-, Metsästäjä-, Kuljetusyritykset-lehdet ja verkkolehdet). Tiedottamiseen käy- tettiin myös omia kotisivuja, sosiaalista mediaa, esitteitä, ajankohtaisnostoja ja ns. ansaittua mediaa, ts. ASF-asian uutisointia valtakunnan medioissa, kuten YLE:n verkkosivuilla, Helsingin Sanomissa ja Maaseudun tulevaisuudessa.

Kahdenkymmenen viiden liikenneaseman rekkaparkeille pystytettiin Ruokaviraston ASF-kyllit neljällä kielellä. Nämä kyltit kieltävät autoilijoita, kaukoliikenteen kuorma-autonkuljettajia ja matkustajia heittämästä ruokajätteitä tai matkaeväiden tähteitä tienvarsille, josta villisia voi sivat ne löytää ja syödä. Kylteissä myös opastetaan olemaan tuomatta sian- ja villisianlihaa sisältäviä elintarvikkeita maista, joissa afrikkalaista sikaruttoa esiintyy ja hävittämään ruokajätteet suljettuihin jäteastioihin. Kylttejä oli vielä tulossa vuonna 2023 noin 65 kappaletta pääteiden varsille raskaan liikenteen käyttämille levikkeille.

Ruokaviraston ASF-videokampanja toistettiin mediatoimiston suunnittelemana 3,5 viikon jaksolla kesällä 2022. Kampanjan kanavana olivat ns. ohjelmallisen ostamisen suomalaiset mainosverkostot sekä YouTube, Facebook ja Instagram. Kampanjan videot näkyivät suomalaisille verkkokäyttäjille yli 4,7 miljoonaa kertaa. Videoita (yksi lyhyt geneerinen ASF-video, yksi matkailijoille suunnattu, yksi luonnossa liikkujille suunnattu ja yksi metsästäjille kohdennettu video) katseltiin yli 756 000 kertaa. Näyttökertojen määrä ylitti tavoitteet 37 prosentilla ja katselukerrat 16 prosentilla. Näkyvyys itärajalla raja-asemilla jatkui, Helsinki-Vantaan lentoasemalla ja Helsingin satamissa pyörivät ASF-viestimme vuonna 2022 lukuisissa diginäytöissä.

Kaikkia eri sidosryhmiä ja kansalaisia tiedotettiin ja muistutettiin ASF-riskistä julkaisemalla Ruokaviraston kotisivuilla säännöllisesti ajankohtaisnostoja ASF-tilanteen muutoksista maailmalla ja muista ajankohtaisista ASF-asioista. Tullin kanssa yhteistyössä toteutetusta tehovalvonnasta tiedotettiin yhteistiedotteella molempien viranomaisten tiedotuskanavilla. Esitteitä painettiin ja jaettiin vuonna 2022 esimerkiksi Farmari-messuilla heinäkuussa, Villisikamessuilla elokuussa, Maatalouskonemessuilla lokakuussa ja Eläinlääkäripäivillä marraskuussa.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Aluehallintovirastot pyrkivät varmistamaan korjaavien toimenpiteiden toteutumisen neuvomalla ja ohjaamalla kunnallisia valvontaviranomaisia puhelimitse, sähköpostein ja ohjauksirjein. Kunnan valvontaviranomaiset ovat antaneet toimijoille kirjallisia huomautuksia, esim. jos ovat havainneet laiminlyönnejä siipikarjan salmonellavalvonnan parvi-ilmoitusten tekemisissä. Toimijoiden korjaavien toimenpiteiden varmistaminen perustuu valvontaviranomaisen antaman päätöksen noudattamisen valvontaan esimerkiksi uusintatarkastuksin. Kunnan- tai läänineläinlääkäri voi tehdä vakavista tai toistuvista säädösten rikkomisista tutkintapyyntö poliisille. Vuoden 2022 alusta on ollut mahdollista käyttää hallinnollisena pakkokeinona eläintautivalvonnan seuraamusmaksua, ja sitä raportoitii käytetyn neljä kertaa.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Ruokaviraston ja aluehallintovirastojen järjestämissä koulutuksissa käsiteltiin ajankohtaisia ja toimenpiteitä vaativia eläintautien vastustamiseen liittyviä kysymyksiä sekä eläintautilainsäädännön toimeenpanoa. Havaittuihin puutteisiin, esimerkiksi eläintautien ilmoittamisessa tai terveysvalvonnan toteutumisessa, on pyritty puuttumaan viipymättä aluehallintovirastojen tekemällä suoralla ohjauksella.

6 VALVONNAN RESURSSIT

Aluehallintovirastot raportoivat käytössä olevat resurssit yhteisesti kaiken eläinten terveyden valvonnan osalta. Lukuihin sisältyy siten esimerkiksi sisämarkkinasiirtojen valvontaa ja sen ohjausta, mahdollisesti osittain sivutuotevalvontaa sekä osittain eläinlääkintähuollon valvontaa ja valvonnan ohjausta tekevien henkilöiden työpanosta varsinaisen eläinten terveyden valvonnan lisäksi. Aluehallintovirastojen eläinten terveyden valvonnan v. 2022 toteutuneet resurssit olivat 11 htv. Edellisinä vuosina luku oli hieman suurempi; vuonna 2021 11,5 htv ja

vuonna 2020 13,6 htv. Aluehallintovirastojen tehtävien katsotaan pääsääntöisesti hoituvan normaaliaikana, mutta resursseissa ei ole huomioitu mahdollisia eläintautiepidemioita ja niiden vaatimaa työpanosta. Myös useampi lainsäädännöllä vastustettavan eläintaudin tapaus samalla alueella tai muut uudet tehtävät (esim. uusi eläintautiseuranta ja sen ohjaus) vaatii lisää resursseja. Vuonna 2022 oli muutamassa AVI:ssa poikkeuksellisen huono tilanne läänineläinlääkäriresurssien osalta, resurssivaje pakotti priorisoimaan tehtäviä voimakkaasti. Valvonnan katsotaan yleisesti ottaen tehostuneen kunnallisten valvontaeläinlääkäreiden toiminnan myötä ja riskien hallinta on sitä kautta parantunut. Valvontaeläinlääkärien kuormittuminen ja vaihtuminen sekä haasteet sijaisten rekrytoinnissa ovat kuitenkin ongelmia, joihin tarvittaisiin ratkaisukeinoja. Eläinten terveyden valvonnan resurssit valvontayksiköissä koko maassa olivat yhteensä 15,48 htv. Aluehallintovirastoittain eriteltyinä: ISAVI 1,65 htv, PSAVI 1,33 htv, LAAVI 1,2 htv, ESAVI 4,6 htv, LSAVI 2,71 htv ja LSSAVI 4,35 htv. Edellisinä vuosina luku on ollut hieman suurempi; vuonna 2021 15,54 htv ja vuonna 2020 15,89 htv.

Valtuutettuja mehiläistautitarkastajia käytettiin enemmän kuin edellisvuonna. Vuonna 2022 käytettiin neljää valtuutettua tarkastajaa, joka tekivät tarkastuksia 12 tarhaajan pitopaikoissa.

Ruokaviraston Eläinten terveys ja lääkitseminen -yksikön eläintautijaostoon vuonna 2018 saatuja kahta määräaikaista virkaa afrikkalaisen sikaruton vastustuksen tehostamiseen jatkettiin vuodeksi 2022. Lisäksi vuonna 2020 yksikköön määräaikaisena virkana saadun ylitar kastajan virkaa jatkettiin, tosin vuonna 2022 tätä resurssia kohdistettiin myös turkiseläinten SARS-CoV-2-seurannan ohjaukseen.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN VALVONTAAN

Vuonna 2021 voimaan tulleen EU:n eläintautiasetuksen, sen alaisten säädösten sekä uuden kansallisen eläintautilainsäädännön toimeenpanon jatkaminen tulee työllistämään valvontasektoria lähivuosinakin. Myös eläintautiuhkiin varautuminen, erityisesti lintuinfluenssan ja afrikkalaisen sikaruton, mutta myös muiden eläintautien osalta tulee viemään jatkossa valvontasektorin resursseja. Varautumisen kehittämistä jatketaan muun muassa vuoden 2020 ja 2022 ASF -valmiusharjoitusten havaintojen ja suositusten pohjalta sekä vuoden 2021 ja 2022 IHN-epidemioiden, lintuinfluenssaepidemian ja Varroa-epidemian kokemusten perusteella. Erityisesti kiinnitetään huomiota läänineläinlääkäreiden ja valmiuseläinlääkäreiden koulutuksen kehittämiseen. Samaan aikaan valvontaketjuun kohdistuu säästöpainetta ja esim. aluehallintoviraston eläintautivalvontaan osoittamien resurssien säilyttäminen voi olla aiempaa haasteellisempaa. Olemassa olevien ja tulevien tehtävien määrän kasvu ja resurssien mahdollinen väheneminen kuormittaa henkisesti koko valvontaketjua.

Riskiperusteisuutta erityisesti eläintautiseurannan kohdentamisessa ja valvonnan painopisteiden valinnassa on edelleen kehitettävä, ottaen huomioon lainsäädännön vaatimukset ja esim. eläintuotannon muutokset, sekä muut tekijät, kuten luonnonvaraisten eläinten kannat sekä ilmaston lämpenemisen aiheuttamat uhat.

Odotettu eläinten terveyden (tautitapausten ja epidemian) hallinnan tietojärjestelmän (ELTE) käyttö etenee, järjestelmä tulee muuttamaan eläintauteihin liittyviä raportointi- ja tiedonhallintakäytäntöjä ja parantaa saatavilla olevan tiedon laatua. Vuonna 2022 ELTE:n käyttö on pyritty vakiinnuttamaan osaksi normaalia toimintaa. Läänineläinlääkärien lisäksi myös kunnaneläinlääkärit voivat kirjata eläintautilain mukaiset toimenpiteet järjestelmään. ELTE:n käytön opettelu ja vakiinnuttaminen vaatii kuitenkin edelleen kaikilla tahoilla perehtymistä, perehdyttämistä, harjoittelua ja ohjaamista. Kunnaneläinlääkärien ohjaus vaatii resursseja erityisesti läänineläinlääkäreiltä. Jatkossa järjestelmä tulee kuitenkin säästämään aikaa ja vähentämään eri tahoilla tehtyä päällekkäistä kirjaamista.